

Crna Gora: Reformom odbrane do veće bezbjednosti

Boka Kotorska u Crnoj Gori je mjesto zapanjujuće ljepote. Goli, stjenoviti zidovi izdižu se 1.000 metara iznad vode Jadranskog mora, plave poput safira. Na ostrvima i priobalju nalaze se ribarska sela sa crvenim krovovima. Stara kotorska luka sa gracioznom mletačkom arhitekturom postala je poznata po statusu svjetske kulturne baštine.

Prije samo nekoliko godina ovo jedinstveno mjesto suočilo se sa sumornom prijetnjom: 128 tona toksičnog goriva, koje je nekada služilo da pokreće rakete za potapanje brodova, bilo je uskladišteno na obali uz rizik da iscuri iz zastarjelih rezervoara. Skoro 26 tona zapaljivog napalma nalazilo se na obližnjem aerodromu. Srećom, Vlada Crne Gore je prepoznala potrebu da se hitno nešto preduzme. Zatražila je od Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju (OEBS) i UNDP da joj pomognu u aktivnostima koje će rezultirati uspješnim uklanjanjem opasnog toksičnog otpada.

Tehnički eksperti UNDP radili su sa predstavnicima Ministarstva odbrane na identifikovanju međunarodnih i evropskih uslova u pogledu zaštite životne sredine i bezbjednosti koji bi služili kao smjernice za uklanjanje toksičnog otpada, kao i u izboru švedske kompanije sa odgovarajućom opremom. Otpad je pretočen u posebne kontejnere i prevežen u postrojenje u Švedskoj gdje je bezbjedno uništen uz nadzor tima posmatrača iz Crne Gore. „Moja porodica, prijatelji i komšije, svi smo brinuli“, rekla je stanovnica tog područja Tamara Jurlina, koja stanuje u blizini rezervoara. „Sada znamo da nam životna sredina nije više ugrožena, a opasnost je zauvijek uklonjena.“

Planiranje novih strategija

Uklanjanje toksičnog otpada iz Bokokotorskog zaliva dio je širih napora Crne Gore usmjerenih na reformisanje oružanih snaga, suočavanje sa ostacima rata, kao i na obnavljanje povjerenja u mirnu budućnost. Od sticanja nezavisnosti 2006. godine, i nakon što su decenije oružanih sukoba u regionu okončane, Crna Gora je naslijedila suvišno i zastarjelo naoružanje, slabo održavane vojne objekte i višak od 45 miliona komada municije, odnosno oko 4,5 kilograma po svakom crnogorskom muškarcu, ženi i djetetu.

Iako mu je izvorna namjena bila bezbjednost, višak naoružanja sada je značajano povećao rizik od nebezbjednosti. Prijetnja po životnu sredinu u Boki Kotorskoj bila je jedan razlog za brigu. Drugi je bio taj što eksplozivni materijali nijesu bili uskladišteni na odgovarajući način. U blizini sela Vir je 2006. godine, usred noći, eksplodiralo skladište. Brojne kuće bile su uništene, a 32 ljudi bilo je povrijeđeno. Podrhtavanje slično zemljotresu osjetilo sa na daljini od 10 kilometara. Viškovi naoružanja i neodgovarajuće skladištenje su takođe značili da meci, bombe i druga municija mogu lakše doći u pogrešne ruke, uključujući kriminalce i teroriste.

Ministarstvo odbrane Crne Gore je 2007. godine utvrdilo da inicijalni prioriteti reforme sistema bezbjednosti treba da obuhvate napore na smanjenju količine municije i zaštiti preostalih skladišta, na način na koji je to definisano operativnim standardima NATO. Ministarstvo se takođe obavezalo da će postupati u skladu sa svim sporazumima Evropske unije, UN i OEBS o malokalibarskom i lakom naoružanju.

Da bi pomoglo u planiranju ostvarenja ovih ciljeva, Ministarstvo je zatražilo od Centra za kontrolu lakog naoružanja u jugoistočnoj i istočnoj Evropi (SEESAC), koji je za podršku kontroli naoružanja dobio mandat od UNDP i Savjeta za regionalnu saradnju, da sprovede tehničku procjenu municije. SEESAC je napravio sveobuhvatan pregled potreba Crne Gore i kapaciteta za uništenje viškova i održavanja zaliha u

skladu sa međunarodnim standardima. Provjera devet skladišta, na primjer, otkrila je da njih pet ne ispunjava smjernice NATO u pogledu bezbjedne udaljenosti od civilnih područja.

Koristeći preporuke i procjene SEESAC, Ministarstvo odbrane je izradilo plan za uklanjanje toksičnog vojnog otpada, smanjenje zaliha municije, uništavanje i recikliranje teškog naoružanja poput tenkova, kao i djelotvorno upravljanje skladištima. U ovom planu je poseban naglasak na uništavanju bezbjednom za životnu sredinu i u skladu sa propisima EU, kao i na razvoju državnih kapaciteta u cilju održavanja dugoročnog bezbjednog upravljanja.

UNDP je, u saradnji sa OEBS, podržao izradu i sprovođenje plana finansijskim sredstvima koja su obezbijedena iz Danske, Holandije, Švedske i Velike Britanije, kao i od drugih donatora koji su učestvovali preko OEBS. Obje organizacije angažovane su na pružanju pomoći u smanjenju i boljoj zaštiti zaliha naoružanja u velikom broju zemalja iz cijelog regiona koje su prošle kroz sukobe, među kojima Jermeniji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Tadžikistanu i Ukrajini.

Smanjenje količine i recikliranje naoružanja

Uklanjanje toksičnog otpada iz Bokokotorskog zaliva predstavljao je početni uspjeh. Sljedeći je bio uništavanje viška teškog naoružanja koje je predstavljalo prijetnju za bezbjednost i ujedno bilo skupo za održavanje. Ova aktivnost započela je procjenom opcija u pogledu uništavanja koja je pokazala da je rastavljanje i recikliranje najbolji izbor. Preko 60 tenkova T-55 i više od 1.000 komada teškog naoružanja je istopljeno kao staro željezo, u skladu sa odredbama Ugovora o konvencionalnim snagama u Evropi iz 1990. godine. Velika pažnja koju su tome posvetili lokalni i međunarodni mediji, uključujući CNN, poslužila je da se javnosti pošalje snažna poruka da je Crna Gora počela značajno da ulaže u mir.

Smanjenje količine municije je prvo bilo usmjereno na uništavanje tehnički jednostavnih komada koje nije zahtijevalo dodatne kapacitete ili opremu. Oko 480 tona je istopljeno i reciklirano. Istovremeno, Ministarstvo odbrane počelo je sa procjenom vojnih lokacija, što je predstavljalo prvi korak u pravcu razvoja kapaciteta za sprovođenje složenijih poslova uništavanja. Izabrane su dvije lokacije koje se sada pripremaju za korišćenje.

Ova aktivnost obuhvatila je modernizaciju određene opreme, kao i razvoj stručnih vještina neophodnih za zadovoljenje uslova za uništavanje koji se u velikoj mjeri razlikuju, u zavisnosti od vrste municije.

Izrađena su nova uputstva za prevoz eksplozivnih materijala, a uspostavljeni su i sistemi praćenja procesa uništavanja. Kako bi adekvatno odgovorili na strahovanja javnosti o mogućim opasnostima, predstavnici Ministarstava odbrane i unutrašnjih poslova održali su sastanke sa stanovnicima zajednica koje se nalaze blizu lokacija određenih za uništavanje, kako bi im objasnili koje su mjere predostrožnosti preduzete i ukazali na značaj kontrolisanog smanjenja naoružanja.

Kada lokacije budu u punoj funkciji, to će omogućiti Crnoj Gori da ostvari cilj smanjenja svih viškova zastarjelih zaliha, kao i da održi nivo bezbjedne količine od 2.500 tona što predstavlja smanjenje sa 9.900 tona.

Za bezbjedno skladištenje preostale municije Ministarstvo je svoj skladišni depo Taraš izabralo da posluži kao pilot projekat u modernizaciji - cilj je da se vremenom broj od devet depoa smanji na tri. Rekonstrukcija ovog skladišta vrijedna 1,7 miliona dolara obuhvatila je uspostavljanje nasavremenijih sistema nadzora i zaštite od požara, kao i opremanje prostorija za 24-časovni boravak i rad naoružanih stražara. Asfaltirani putevi olakšavaju pristup, a novo osoblje je obučeno da prati i kontroliše pristup objektu.

Kontinuirani napredak

Prilikom otvaranja skladišta Taraš, ministar odbrane Boro Vučinić je naglasio da Crna Gora ima još mnogo toga da uradi da smanji zaostavštinu iz svoje prošlosti. Takođe je dodao: „Potpuno smo svjesni opasnosti (od viška municije) i nastavićemo da radimo na njegovom uništavanju kako bismo eliminisali rizik i osigurali bezbjednost naših građana.”

Drugi objekat za skladištenje oružja Brezovik je već u završnoj fazi pripreme za sličnu, 3,3 miliona dolara vrijednu, rekonstrukciju. Oko 700 tona najstarijeg i najnestabilnijeg naoružanja predviđeno je da bude uništeno do kraja 2012. godine. U tu svrhu Vlada je opredijelila preko milion dolara od prodaje recikliranog naoružanja i municije. Vlada će za ovu aktivnost opredijeliti dodatnih 500.000 dolara do kraja 2012.

Znanja i iskustva stečena u Crnoj Gori koriste se u drugim zemljama Jugoistočne Evrope, prenoseći se kroz podršku koju pružaju OEBS i UNDP. Novi program demilitarizacije u Gruziji, na primjer, za prioritet ima bezbjednost zajednice i životne sredine i temelji se djelimično na iskustvu iz Bokokotorskog zaliva. Napori u velikom broju različitih zemalja da se unište viškovi naoružanja i municije i podstakne bezbjednost zajednica pomoći će u povratku razvoju i miru.

Najvažnije činjenice:

- Uklanjanje 128 tona toksičnog raketnog goriva.
- Preko 60 tenkova T-55, više od 1.000 komada teškog naoružanja i 480 tona municije je istopljeno i reciklirano.
- Modernizacija objekata za skladištenje municije.
- Uređenje lokacija za uništenje u okviru budućeg smanjenja zaliha municije za 75 odsto.